

Jan. 26. 55

... Jese miláču Pavu:

... a dostát k Sepion L vůči tomu natrasenému Yibsamu
... mě vřelou srdečností je jsem (vám) nepožítková na vřelosti
... masai upráz. Opozitivní reakce na Wilobij

Martin Flašar / Pavel Žůrek

Umělec nesmí nikdy ztratit odvahu

An Artist Must Never Lose Courage

Jan Novák a Bohuslav Martinů
ve světle korespondence /1947-1959/

Jan Novák and Bohuslav Martinů
in the Light of the Correspondence /1947-1959/

... a když se třeba v entelezi oficiálního ráho oběti st-
... Jedná se o starou ruskou
... liturgickou

MASARYKOVA
UNIVERZITA

Umělec nesmí nikdy ztratit odvahu
An Artist Must Never Lose Courage

MUNI
ARTS

MUNI
PRESS

Jan. 26. 55.

miláčku Pavě:

Jan Novák

Bohuslav Martinů

Boston, kritika je úplni vyjehand, psatel je
Borna. Z toho Zlatovstika mám radost a nádh
křičel, aby v te ubrnil tak ti týkám. Je smáre o
málo sou nástom k sveteri kovatolaci ty noina k
S fle bika wenduelni officialne ráhohe obotit fúre
l ita tak silim se jst v dobrim pamisu u souosy
tala maad nia vyimudot. Jedná se o stacion ruzhou
ty oia nepicatelale munita by w. b. 21. 11. 55

Martin Flašar / Pavel Žůrek

Umělec nesmí nikdy
ztratit odvahu
An Artist Must
Never Lose Courage

Jan Novák a Bohuslav Martinů
ve světle korespondence /1947–1959/

Jan Novák and Bohuslav Martinů
in the Light of the Correspondence /1947–1959/

Translated by Mark Newkirk

Masarykova univerzita
Brno 2021

Knihu recenzovali/Reviewed by:
prof. MgA. Mgr. Vít Zouhar, Ph.D.
doc. Mgr. MgA. Monika Holá, Ph.D.

Publikace vznikla v rámci projektu GA19-06958S *Jan Novák a Bohuslav Martinů ve světle vzájemné korespondence (1947–1959). Zpracování a vydání knižní monografie* Grantové agentury České republiky (GAČR).

The publication was supported by the project GA19-06958S – *Jan Novák and Bohuslav Martinů in the light of mutual correspondence (1947–1959). Processing and publication of a monograph* of the Czech Science Foundation (GAČR).

Edice korespondence: Martin Flašar, Pavel Žůrek a Martin Ledvinka
Correspondence edited by Martin Flašar, Pavel Žůrek and Martin Ledvinka
Translation: Mark Newkirk

Fotografie použité na předchozí dvoustraně:
Bohuslav Martinů – podobizna skladatele z roku 1943, majitel fotografie CBM Polička, sign. PBM Fbm 345. Otištěno s laskavým svolením Centra Bohuslava Martinů v Poličce. Jan Novák – podobizna skladatele po roce 1950, ÚHV FF MU.
Photos used on the previous page:
Bohuslav Martinů – portrait of the composer from 1943, the owner of the photo CBM Polička, call no. PBM Fbm 345. Reproduced by kind permission of Bohuslav Martinů Center in Polička. Jan Novák – portrait of the composer in the 1950s, ÚHV FF MU.

- © 2021 Masarykova univerzita
- © 2021 Institut Bohuslava Martinů
- © 2021 Text/Texts by Martin Flašar, Pavel Žůrek
- © 2021 Edice korespondence/Correspondence edited by Martin Flašar, Pavel Žůrek, Martin Ledvinka
- © 2021 Clara Nováková, Dora Nováková-Wilmington, Martin Flašar
- © 2021 Překlad/Translated by Mark Newkirk
- © 2021 Překlad kapitoly Valahfridus (Wilfried Stroh) – De Iano Novák musico poeta amico do českého jazyka Irena Zachová
- © 2021 Vzpomínky/Memories De Iano Novák musico poeta amico Wilfried Stroh
- © 2021 Grafická úprava/Layout and typesetting by Václav Mekyska

Obrazová část je otištěna s laskavým svolením / Photos, reproductions are reproduced by kind permission of Národní muzeum – České muzeum hudby v Praze, Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, České noneto a ÚHV FF MU

ISBN 978-80-210-9891-6 (online ; pdf)
ISBN 978-80-210-9890-9

Věnováno 100. výročí narození
Jana Nováka (1921–1984)

Dedicated to the 100th anniversary of the birth
of Jan Novák (1921–1984)

This image shows a handwritten musical score on a single sheet of paper, oriented vertically. The score is written in black ink and consists of two staves: a treble clef staff on the left and a bass clef staff on the right. The music is written in a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). The score is divided into several measures by vertical bar lines. The treble staff contains a melodic line with various note values, including quarter, eighth, and sixteenth notes, as well as rests. The bass staff contains a harmonic accompaniment, primarily using chords and single notes. There are several dynamic markings, including 'p' (piano) and 'f' (forte), and some phrasing slurs. The handwriting is clear and legible, typical of a student or amateur composer's work. The paper is slightly aged and has a few small stains.

Motto:

„Je mi líto, že nebudu pokračovati s Vámi v začaté práci, ale jsem si jist, že si už dovedete poradit sám. Já ve Vás věřím a nezapomeňte na to, o čem jsme jedno odpoledne mluvili, že umělec nesmí nikdy ztratit odvahu, ať se děje, co děje, a že celý ten boj není vyhrán v jedné komposici ani v jednom roce. Já vím, že na to nezapomenete.“

První dopis Bohuslava Martinů Janu Novákovi, 12. březen 1948

“I’m sorry I won’t be continuing to work with you on what has been started, but I’m sure you will now manage it alone. I believe in you, and don’t forget what we once talked about that afternoon, that an artist must never lose courage, no matter what happens, and that the battle is not won in a single composition or in a single year. I know you won’t forget this.”

First letter from Bohuslav Martinů to Jan Novák, 12th March 1948

Obsah

Poděkování autorů	12
I. Dva světy	15
Prologus	16
Ad fontes	20
Narratio – Umělec nesmí nikdy ztratit odvahu	24
Je celý zabrán do hudby a rozumnému slovu není přístupný. Jan Novák – stručný životopis do roku 1947	24
Cesty k Bohuslavu Martinů	28
Svět krásy a nových harmonií. Novák a Martinů v USA (1947–1948)	36
Stipendium Ježkova pamětního fondu a Novákův odjezd do USA	36
Tanglewood (29. 6. – 10. 8. 1947)	42
New York (srpen 1947 – 11. 2. 1948)	48
Nebojíte se toho nového Československa za železnou oponou? Novák a Martinů 1948–1959	66
Vrátiti se do vlasti nepovažuji za „povinnost“, to je moje touha	66
Je lepší být prvním v nějakém Zapadákově než druhým v Praze (což zase není lepší než být padesátým v New Yorku)	80
Když není pro, bude tedy, třeba i nevědomě, proti. Jan Novák versus Svaz československých skladatelů 50. let	118
Revolta proti svatým zásadám oficiálně pozeňnaného umění. Novákova tvorba pohledem angažované hudební kritiky 50. let	130

Content

Acknowledgements	13
I. Two worlds	15
Prologus	17
Ad fontes	21
Narratio – An Artist Must Never Lose Courage	25
He is completely absorbed in music and does not listen to reason. Jan Novák – A Brief Biography through 1947	25
Paths leading to Bohuslav Martinů	29
A world of Beauty and New Harmonies. Novák and Martinů in the USA (1947–1948).	37
The Ježek Memorial Fund Scholarship and Novák’s Departure for the USA	37
Tanglewood (29. 6. – 10. 8. 1947)	43
New York (August 1947 – 11. 2. 1948)	49
Are you afraid of this new Czechoslovakia behind the Iron Curtain? Novák and Martinů 1948–1959.	67
I don’t regard returning to my homeland as a “duty”; it’s what I desire	67
It’s better to be first in some backwater than second in Prague (which is no better than being fiftieth in New York)	81
If he’s not in favour, then he’ll be opposed, even if unconsciously. Jan Novák versus the Union of Czechoslovak Composers in the 1950s	119
Revolt against the Holy Principles of Officially Blessed Art. Novák’s Music from the Perspective of Engaged Music Criticism of the 1950s	131

Conclusio – Životní a hudební paralely Novák–Martinů	144
Epilogus – Care pater, bone Martinů	176
II. Edice korespondence	179
III. Dokumenty a vzpomínky	255
Dokumenty	257
Vzpomínky	290
Clara Nováková – Jméno Martinů	290
Dora Nováková-Wilmington – Vzpomínka na Bohuslava Martinů	290
Eliška Nováková – Můj život s Janem Novákem	292
Wilfried Stroh – Hudebník, básník a přítel Jan Novák	296
Valahfridus (Wilfried Stroh) – De Iano Novák musico poeta amico	322
Faksimile	335
Jan Novák	378
V datech	378
Seznam vybraných kompozic Jana Nováka	380
Seznam pramenů a literatury	388
Prameny	388
Literatura	403
Shrnutí	408
Seznam zkratk	411
Rejstřík osob a skladeb Jana Nováka a Bohuslava Martinů	412

Conclusio – Parallels in the Lives and Music of Novák and Martinů	145
Epilogus – Care pater, bone Martinů	177
II. Edition of Correspondence	179
III. Documents and Memories	255
Documents	257
Memories	291
Clara Nováková – Name Martinů.	291
Dora Nováková-Wilmington – Remembering Bohuslav Martinů	291
Eliška Nováková – My life with Jan Novák.	293
Wilfried Stroh – Jan Novák: A Musician, Poet and Friend	297
Valahfridus (Wilfried Stroh) – De Iano Novák musico poeta amico	322
Facsimile	335
Jan Novák	379
Important Dates	379
List of Selected Compositions by Jan Novák.	381
Sources and Bibliography	389
List of sources	389
Bibliography	403
Summary	409
List of Abbreviations	411
Index of names and of compositions by Jan Novák and Bohuslav Martinů	413

Poděkování autorů

Chtěli bychom poděkovat Grantové agentuře České republiky za finanční podporu tříletého výzkumného projektu 19-06958S „Jan Novák a Bohuslav Martinů ve světle vzájemné korespondence (1947–1959). Zpracování a vydání knižní monografie“, jehož výstupem je tato publikace.

Poděkování za trvalou i dílčí podporu patří především členům rodiny Jana Nováka: manželce Elišce Novákové (1928–2019), která se přes svůj neutuchající entuziasmus a nadšenou podporu naší práce bohužel vydání publikace nedočkala, dcerám Doře a Claře, bratranci Richardu Novákovi a neteři Anně Novákové.

Kniha by nemohla vzniknout ani bez podpory přátel Jana Nováka: Wilfrieda Stroha z Ludwig-Maximilians-Universität v Mnichově a již zesnulých Zdeňka Cupáka, životopisce Jana Nováka, i Evžena Zámečníka, velkého příznivce skladatele.

Děkujeme také našim kolegům z Masarykovy univerzity a Institutu Bohuslava Martinů za cenné rady i technickou podporu projektu. Aleši Březinovi zvláště za konzultace a pročtení celého rukopisu. Za příjemnou a vždy precizní spolupráci bychom chtěli poděkovat překladatelům Ireně Zachové a Marku Newkirkovi. Naše velké díky patří paní Markétě Kabelkové a Marii Šťastné za zpřístupnění pozůstalosti Jana Nováka uložené v Národním muzeu – Českém muzeu hudby v Praze, Jiřímu Zahradkovi a Ondřeji Pivodovi za přístup k archivu brněnské odbočky Svazu československých skladatelů v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea, Monice Holé za zpřístupnění korespondence a dalších materiálů uložených v Centru Bohuslava Martinů v Poličce a Viktoru Hruškovi z Hudební akademie múzických umění v Praze za možnost nahlédnout do korespondence Pavla Bořkovce. Děkujeme Archivu Moravské galerie, konkrétně paní Svatavě Hájkové za umožnění přístupu ke korespondenci Jana Nováka s Bohumírem Matalem a také Michálo Fránkovi z Ústavu pro českou literaturu AV ČR v Brně za konzultaci a revizi edičních zásad. Děkujeme také paní Margit Bohatové za poskytnutí korespondence Jana Nováka s Františkem Kopečným a paní Evě Blechové a Kanonii premonstrátů v Nové Říši.

Martin Flašar a Pavel Žůrek
8. dubna 2021

Acknowledgements

The authors wish to begin by thanking the Grant Agency of the Czech Republic for their financial support of the three-year research project 19-06958S “Jan Novák and Bohuslav Martinů in the light of mutual correspondence (1947–1959). Processing and publication of a monograph”, the outcome of which is this publication.

For long-term support and individual acts of assistance, we are especially grateful to the members of Jan Novák’s family: his wife Eliška Nováková (1928–2019), who unfortunately did not live to see the issuing of this publication in spite of her undying enthusiasm and avid support for our work, his daughters Dora and Clara, his cousin Richard Novák, and his niece Anna Nováková.

This book could not have been written without the support of the friends of Jan Novák: Wilfried Stroh from the Ludwig-Maximilians-Universität in Munich, the late Zdeněk Cupák, Jan Novák’s biographer, and Evžen Zámečník, a great admirer of the composer.

We also wish to thank our colleagues from Masaryk University and the Bohuslav Martinů Institute for valuable advice and technical support for the project and Aleš Březina in particular for consultation and for reading through the entire manuscript. We would also like to thank the translators Irena Zachová and Mark Newkirk for pleasant and always very precise cooperation. We owe a great debt of thanks to Markéta Kabelková and Marie Šťastná for granting access to the estate of Jan Novák kept at the National Museum – Czech Museum of Music in Prague, to Jiří Zahrádka and Ondřej Pivoda for access to the archives of the Brno branch of the Union of Czechoslovak Composers at the Music History Department of the Moravian Museum, to Monika Holá for granting access to correspondence and other materials kept at the Bohuslav Martinů Centre in Polička, and to Viktor Hruška from the Academy of Performing Arts in Prague for the possibility of examining Pavel Bořkovec’s correspondence. We wish to thank the Archives of the Moravian Gallery and Svatava Hájková in particular for granting us access to Jan Novák’s correspondence sent to Bohumír Matal and also Michal Fránek from the Institute for Czech Literature of the Czech Academy of Sciences in Brno for consultation and revision of the editorial principles. We also wish to thank Ms. Margit Bohatová for providing Jan Novák’s correspondence sent to František Kopečný, Eva Blechová, and the Premonstratensian Abbey in Nová Říše.

Martin Flašar and Pavel Žůrek
8th April 2021

I.
Dva světy
Two worlds

Prologus

Jan Novák miloval přírodu. V mládí tu, která obklopovala brněnskou přehradu, později onu poblíž Lago di Garda v italském exilu. Často rád plaval ve vodách obou jezer. Brněnská přehrada vznikla přepažením řeky Svratky, a ačkoliv se zdá být na hladině klidná, její proud zvolna unáší každého, kdo se do ní ponoří. Tuto (snad ne příliš násilnou) metaforu můžeme použít i k popisu životní plavby Jana Nováka. Plaval po většinu času osamocen a často pocítil sílu okolního proudu, který se ho snažil nejprve strhnout ze směru jeho plavby, několikrát okusil tvrdost kamení při okraji a následně byl vyvržen na břeh. V reakci na neúčast ve volbách soudců¹ mu František Povolný v Rovnosti 13. prosince 1961 doporučil, aby se nejen fyzicky, ale i názorově držel levého břehu. Podobná doporučení však skladatel nikdy nebral vážně a azimut si zásadně nastavoval sám. To je patrné nejen z jeho tvorby, o které se dá říci ledacos, jen ne to, že by byla politicky konformní, ale též z jeho způsobu myšlení. Ten je zachycen zejména v korespondenci a písemnostech, které v posledních letech spatřují světlo světa.

Sto let po narození Jana Nováka se nám naskýtá příležitost s lehkým odstupem načrtnout základní obrysy střetu velkých a malých dějin, tedy osobního a tvůrčího života na pozadí politického neklidu 40. a 50. let 20. století. Novák se po celý život vyrovnával zejména se vzorem svého učitele, Bohuslava Martinů. Na jedné straně ho obdivoval a propagoval jeho dílo, na druhé straně si byl jako skladatel vědom hrozícího epigonství a snažil se jít vlastní cestou.

Iniciací k vytvoření knihy, kterou držíte v ruce, byla naše snaha seznámit veřejnost s edicí Novákovy korespondence s Bohuslavem Martinů. Dopisy Martinů Novákovi, které byly pokračováním amerických konzultací (pracovních i životních), se podařilo zachránit. Totéž nelze říci o odeslané korespondenci. Martinů si dopisy zřídka schovával, a tak je druhá strana zastoupena korespondencí Jana Nováka o Martinů i Martinů o Novákovi, kterou adresovali jiným. Na základě dalšího zkoumání jsme navíc začali odkrývat bohatou síť souvisejících faktů, událostí a kontaktů, které dotvářejí rámec dobové hudební kultury. Kromě toho se Jan Novák se svou manželkou Eliškou významně zasloužili o propagaci díla Martinů v 50. letech u nás, v době, kdy byl pod palbou politicky angažované kritiky. Je až pozoruhodné, nakolik se životní osudy Bohuslava Martinů a Jana

¹ Není jasné, zda se jednalo o volby soudců místního lidového soudu, nebo v té době běžných soudců vyšších instancí vykonávajících svou funkci vedle svého zaměstnání (podle zákona č. 62/1961 Sb., o organizaci soudů, hlava druhá).

Prologus

Jan Novák loved nature – in his youth the wilderness around the Brno Reservoir and later the natural surroundings of Lago di Garda while in exile in Italy. He often enjoyed swimming in the waters of both lakes. The Brno Reservoir was created by the damming of the Svatka River, and although it seems calm on the surface, the current slowly carries off anyone who goes into the water. We can also use this (hopefully not too violent) metaphor to describe Jan Novák's life's voyage. Most of the time, he sailed alone, and he often felt the power of the surrounding current, which first tried to change the direction of his voyage; several times he was made to feel the hardness of the stones at the edge, and then he was tossed ashore. In reaction to his failure to take part in the election of judges, in the newspaper *Rovnost* on 13 December 1961¹ František Povolný suggested to him that he keep himself close to the left bank not only physically, but also ideologically. The composer, however, never took such suggestions seriously, and he always plotted his own course. This is apparent from his works, about which one could say a great many things, but certainly not that they were politically engaged. However, this is also apparent from the way he thought about things. This is recorded mainly in his correspondence and writings, which have begun to see the light of day in recent years.

100 years after Jan Novák's birth, now with a bit of detachment we have the opportunity to sketch the outlines of the conflict between history on the grand and small scale, i.e. his personal life and artistic career against the background of the political unrest of the 1940s and '50s. Above all, Novák spent his entire life coming to terms with the model of his teacher, Bohuslav Martinů. On the one hand, he admired Martinů and promoted his works, but on the other hand, he was aware as a composer of the danger of becoming a mere imitator, and he tried to go his own way.

The initial impulse for the creation of the book now before you was our attempt to familiarise the public with the edition of Novák's correspondence with Bohuslav Martinů. The letters from Martinů to Novák, which were a continuation of their consultation in America (professional and personal) have been preserved. The same cannot be said of the correspondence sent to Martinů, who seldom kept letters. Therefore, the other direction is represented by correspondence from Jan Novák about Martinů and from Martinů about Novák that they addressed to others. On the basis of further research, we have also begun to discover a rich web of related facts, events, and contacts, which add to the background of the period's musical

¹ It is not clear whether this was an election of judges to the local people's court or of ordinary judges from higher courts who were to perform this function at the time in addition to their regular employment (pursuant to Act No. 62/1961 Coll. on the Organization of Courts, Article 2).

Nováka podobají. Ať už je to emigrace, evropanství, humanismus nebo vztah k lidové hudbě a divadlu. Pevně doufáme, že naše kniha přispěje k hlubšímu pochopení a docenění díla Jana Nováka, které bylo po jednadvacet let po jeho emigraci v roce 1968 odsouzeno k povinné kolektivní amnézii.

culture. In addition, Jan Novák and his wife Eliška contributed significantly to the promotion of Martinů's works in the 1950s in Czechoslovakia at a time when he was under fire from politically engaged criticism. The degree to which the fates of Bohuslav Martinů and Jan Novák resemble each other is remarkable, whether in terms of emigration, Europeanism, humanism, or their relationships with folk music and theatre. It is our steadfast hope that our book will contribute towards a deeper understanding and appreciation of the works of Jan Novák, which were condemned to compulsory collective amnesia for 21 years after his emigration in 1968.

Ad fontes

Stěžejní celek pramenů, na jehož základě tato monografie mohla vzniknout, obsahuje soukromý archiv skladatele uložený v pozůstalosti Jana Nováka v Hudebněhistorickém oddělení Národního muzea – Českého muzea hudby v Praze, kam jej v roce 2016 předala rodina skladatele.² Díky vstřícnosti Českého muzea hudby a Novákovy rodiny nám bylo umožněno zevrubně projít celou pozůstalost a v rámci průzkumu se ji také pokusit podrobně utřídit.³ Nalezneme v něm všechny zásadní prameny pro každý vážně míněný budoucí výzkum Novákovy osobnosti a díla. Z těch hudebních jsou to Novákovy autografy skladeb a jejich dobové reprodukce s jeho vpisky, tištěné partitury i party, autografy partitur skladeb Novákovi dedikovaných, ale také partitury a party skladeb autorů, které Novák upravoval, studoval nebo prováděl. Jsou zde významně zastoupena i hudební excerpta ze středověkých a renesančních tisků. Nehudební prameny reprezentuje rozsáhlý soubor jeho korespondence, z něhož jsme hojně čerpali v této knize, a mnoho textových pramenů k jeho literárnímu i hudebnímu dílu: autografy básní, prozaické texty, libreta apod. v latině i češtině, texty jeho přednášek a příspěvků, vše doplněné excerpty, poznámkami a skicami k tomu se vztahujícími. Nalezneme zde také hudebněteoretické reflexe k novodobým i starším hudebním systémům (dodekafonie, církevní mody atd.), výpisky z hudebněteoretických latinských traktátů. Velmi obsáhlý je též fascikl s programy a novinovými výstřižky recenzí k provedení Novákových děl, který poskytuje solidní základ pro výzkum dobové recepce jeho díla. Prameny k Novákovu životu jsou kromě zmíněné korespondence zastoupeny osobními dokumenty: vysvědčeními, vlastními životopisy, smlouvami, získanými oceněními (medailemi a diplomy), fotografiemi atd. Součástí fondu je také část jeho knihovny.

Rozsahem menší, avšak heuristicky rovněž významný je soubor pramenů deponovaných na Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Jeho jádro tvoří část rodinného archivu předaná Richardem Novákem Martinu Flašarovi. Obsahuje 156 položek písemných pramenů, převážně partitur v autographech, kopiích nebo tiscích, a 29 fotografií

2 Dosavadní literaturu a stav bádání k tématu jsme zevrubně shrnuli v úvodní studii seznamující s projektem vydání této monografie, viz FLAŠAR, Martin – ŽŮREK, Pavel „Umělec nesmí nikdy ztratit odvalu, ať se děje, co se děje“: Jan Novák a Bohuslav Martinů ve světle vzájemné korespondence (1947–1959). *Musisologica Brunensia* 2019, roč. 54, č. 1, s. 79–86. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11222.digilib/141564> [cit. 15. 4. 2021].

3 V rukopisné podobě je soupis pozůstalosti k dispozici v badatelně Hudebněhistorického oddělení Národního muzea – Českého muzea hudby.

Ad fontes

The key set of sources, on the basis of which it was possible to create this monograph, is found in the composer's private archives kept in the Jan Novák estate at the Music History Department of the National Museum – Czech Museum of Music in Prague, to which the composer's family turned over the material in 2016.² Thanks to the helpfulness of the Czech Museum of Music and of the Novák family, we were allowed to go through the entire collection comprehensively and to make an attempt at sorting it in detail.³ In it, we have found sources of fundamental importance for any serious future research on Novák and his works. For musical research, there are autographs of Novák's compositions and their period reproductions with his inscriptions, printed scores and parts, autographs of scores dedicated to Novák, and also scores and parts of works by other composers that Novák arranged, studied, or performed. There is also plentiful representation here of music excerpted from prints from the Middle Ages and Renaissance. Non-musical sources are represented by an extensive collection of his correspondence, from which this book draws abundantly, as well as many textual sources for his literary and musical works: autographs of poems, prose texts, librettos etc. in Latin and in Czech, texts of his lectures and articles, all supplemented by excerpts, comments, and drafts relating to them. There are also reflections on music theory concerning modern and older musical systems (dodecaphony, the church modes etc.) and excerpts from Latin treatises on music theory. There is also a very extensive bundle of programmes and newspaper clippings of reviews of performances of Novák's works, which offers a very solid foundation for research on the period reception of his works. Apart from the aforementioned correspondence, the sources on Novák's life are represented by personal documents: grade reports, his own résumés, contracts, awards earned (medals and diplomas), photographs etc. The collection also contains part of his library.

There is a smaller but also heuristically important set of sources held by the Musicology Institute at the Masaryk University Faculty of Arts in Brno. At its core is part of the family archives turned over to Martin Flašar by Richard Novák. It contains 156 items of written sources, most of which are autographs, copied or printed scores, and 29 photographs received from the composer's daughter Clara Nováková. Another set of newly acquired sources consists of the correspondence of Jan Novák

² We have comprehensively summarised the existing literature and the status of research on the subject matter in the study introducing the project for the publication of this monograph; see FLAŠAR, Martin a ŽŮREK, Pavel. "Umělec nesmí nikdy ztratit odvahu, ať se děje, co se děje": Jan Novák a Bohuslav Martinů ve světle vzájemné korespondence (1947–1959). *Musicologica Brunensia*. 2019, Vol. 54, No. 1, pp. 79–86. Available from: <http://hdl.handle.net/11222.digilib/141564> [cit. 15. 4. 2021].

³ A manuscript list of the contents of the collection is available at the research room at the Music History Department of the National Museum – Czech Museum of Music.

převzatých od dcery skladatele Clary Novákové. Další soubor nově získaných pramenů tvoří korespondence Jana Nováka s violoncellistou Františkem Kopečným získaná od jeho dcery. Obsahuje cca 56 dopisů, pohlednic, telegramů, dále novinové výstřižky a další archiválie z let 1968–1975. Jedná se o nejrozsáhlejší rukopisný pramenný materiál k období emigrace. V pozůstalosti bratra Metoděje Nováka v Nové Říši jsou pak v držení rodiny především prameny k juvenilnímu období skladatele. Klíčovým zdrojem informací pro tuto práci se stala i četná korespondence s Karlem Šebánkem uložená v Centru Bohuslava Martinů v Poličce.

V těchto pramenech se zrcadlí v ostrých konturách i nyní, sto let po jeho narození, humanistická osobnost Jana Nováka s širokým uměleckým záběrem hudebníka, skladatele a básníka i jeho složité životní peripetie, jimiž procházel.

to the cellist František Kopečný obtained from his daughter. It contains ca. 56 letters, picture postcards, and telegrams as well as newspaper clippings and other archival materials from the years 1968–1975. This is the most extensive set of manuscript source material for the emigration period. In the estate of the composer's brother Metoděj Novák in Nová Říše the family has sources in its possession primarily for the period of his youth. Novák's plentiful correspondence with Karel Šebánek kept at the Bohuslav Martinů Centre in Polička has become another key source of information for this book.

Even now, 100 years after his birth, the humanistic figure of Jan Novák is mirrored with sharp contours in these sources, revealing the broad artistic scope of a musician, composer, and poet and the complicated changes of fortune he underwent in the course of his life.

Narratio – Umělec nesmí nikdy ztratit odvahu

Je celý zabrán do hudby a rozumnému slovu není přístupný. Jan Novák – stručný životopis do roku 1947

Pro životní příběh Jana Nováka bylo určujících několik skutečností. Tyto předpoklady v průběhu životní dráhy skladatele přinášely nevyhnutelné důsledky v podobě různých konfrontací, kolizí a jiných potíží. Mezi rozhodující formující faktory patřilo zejména zakotvení jeho rodiny v katolické tradici Nové Říše na západní Moravě, jejímž duchovním centrem byl místní premonstrátský klášter. Jan se narodil 8. dubna 1921 jako nejstarší syn Jana a Leopoldy Novákových. Otec byl knihař a obchodník papírem, matka kuchařka v klášteře.⁴ Otec a později i oba Janovi sourozenci Metoděj a Marie působili jako příležitostní varhaníci a ovládali také další nástroje. V letech 1927–1932 Jan navštěvoval obecnou školu v Nové Říši, potom jeden rok měšťanskou školu. Po dvou letech studia v Kroměříži (1935–1936)⁵ odešel na jezuitské gymnázium do Velehradu⁶.

Je paradoxní, že z latiny, ke které se po roce 1948 doživotně obrátil, měl v tercii ze všech svých předmětů nejhorší hodnocení („dostatečný“).⁷ V roce 1939 byl Novák z gymnázia pro nevhodné chování vyloučen. Vysvětlující dopis Leopolda Škarka, představeného papežského ústavu ve Velehradě, rodičům Jana stojí za ocitování pro svůj prozíravý obsah v téměř kompletní podobě:

„Na Velehradě dne 1. VII. 1939

Drazí přátelé!

Jistě bylo pro Vás velkým překvapením, že Jeník byl z ústavu propuštěn. Na Boží Hod [sic] svatodušní vybral se ještě s jedním chovancem po májové pobožnosti místo večere do blízkého lesa a tam se sešli s místními děvčaty. Vše se stalo bez dovolení, což způsobilo u mladších chovanců velké pohoršení. Je mi ho líto a zejména bojím se jeho velké lehkomyšlnosti,

4 NACHMILNEROVÁ, Eva. *Jan Novák (1921–1984): Kapitoly z tvůrčí biografie*. Disertační práce [rukopis]. Vedoucí práce: prof. PhDr. Jarmila Gabrielová, CSc. Ústav hudební vědy FF UK, 2013, s. 27.

5 Viz jeho maturitní vysvědčení, Protektorat Böhmen-Mähren die Schule Gymnasium in Brünn Nr. 33 Maturitätszeugnis, pozůstalost Jan Novák, Národní muzeum – České muzeum hudby (ČMH). Není-li uvedeno jinak, všechny prameny uváděné v této monografii, pocházejí z téže pozůstalosti. Soupis pramenů viz s. 388.

6 Papežský ústav sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě, soukromé vyučovací učiliště.

7 Vysvědčení Jana Nováka z papežského ústavu na Velehradě (1. pololetí školního roku 1934/35, originál uložen v pozůstalosti Metoděje Nováka v Nové Říši). Cit. dle NACHMILNEROVÁ, *Jan Novák*, Příloha 3.

Narratio – An Artist Must Never Lose Courage

He is completely absorbed by music and does not listen to reason. Jan Novák – A Brief Biography through 1947

There are several facts that were decisive for the course of Jan Novák's life. In the course of the composer's career, this background brought unavoidable consequences in the form of various confrontations, collisions, and other difficulties. One of the critical formative factors influencing him was his family's deep roots in the Catholic tradition of Nová Říše in western Moravia, the spiritual centre of which was the local Premonstratensian monastery. Jan was born on 8 April 1921 as the eldest son of Jan Novák and Leopolda Nováková. His father was a bookbinder and paper merchant, and his mother was a cook at the monastery.⁴ Jan's father and later his two siblings Metoděj and Marie served as organists on occasion, and they could play other instruments as well. From 1927 to 1932 Jan attended primary school in Nová Říše, then he spent a year at secondary school. After two years of study in Kroměříž (1935–1936),⁵ he departed for the Jesuit grammar school in Velehrad.⁶

Paradoxically, in his third year, the subject in which he earned his worst grade (“sufficient”) was Latin, to which he devoted himself after 1948 for the rest of his life.⁷ In 1939 Novák was expelled from the grammar school for inappropriate behaviour. The letter of explanation sent to Jan's parents by Leopold Škarek, headmaster of the Pontifical Institute in Velehrad, is worth citing nearly in its entirety because of its insightfulness:

“Velehrad, 1 July 1939

Dear Friends!

It certainly must have come as a great surprise to you that Jan has been expelled from the institution. On Whitsunday [sic.], instead of going to dinner, after the May devotions he and another one of our boys went into the nearby woods and met there with local girls. All of this was done without permission, causing great offence amongst the younger wards. I feel sorry for him, and I am especially worried by his

⁴ NACHMILNEROVÁ, Eva. *Jan Novák (1921–1984): Kapitoly z tvůrčí biografie*. Doctoral thesis [manuscript]. Supervisor: prof. PhDr. Jarmila Gabrielová, CSc. Department of Musicology, Faculty of Arts of Charles University, 2013, p. 27.

⁵ See his diploma, Protektorat Böhmen-Mähren die Schule Gymnasium in Brünn Nr. 33 Maturitätszeugnis, Jan Novák estate, National Museum – Czech Museum of Music (ČMH). Unless stated otherwise, all sources cited in this monograph come from the same collection. For a list of sources, see p. 389.

⁶ The Pontifical Institute of Sts Cyril and Methodius, a private school.

⁷ Jan Novák's grade report from the Pontifical Institute in Velehrad (first semester of the 1934/35; the original is kept in Metoděj Novák's estate in Nová Říše). See Nachmilnerová, *Jan Novák* (2013), Appendix 3.

kteřá se projevila zejména letošního roku. To se projevilo také v prospěchu ve škole. Je celý zabrán do hudby a rozumnému slovu není přístupný. Upozornil jsem jej na to, že to není žádná zajištěná existence, že bude třít bídu. Mně se zdá, že trpí jakýmiś velikášskými myšlenkami, že z něho bude virtuos a slavný skladatel. Hleďte mu to vymluvit, aby toho později nelitoval. [...]“⁸

Je až s podivem, jak trefně se představenému gymnázia podařilo vystihnout rysy Novákovy osobnosti, které se budou v budoucnu opakovaně potvrzovat: lehkomyšlnost, hrdost, neústupnost, silná tendence k osobní svobodě a právu na sebeurčení, problémy s přijetím autorit, hluboké zaujetí pro hudbu a tušení vlastního talentu. Do konce období studií ve Velehradu spadají Novákovy rané kompoziční pokusy často inklinující ke slovanské či přímo ruské kultuře. Jejich existenci můžeme bezpochyby přičíst slovanskému vlivu jeho tehdejšího vzdělávání. Při nahlédnutí do juvenilní sbírky z let 1937–40, kterou Novák revidoval v roce 1945, nacházíme skladby s názvy jako *Ruský motiv*, *Kozácká ukolébavka* či melodram *Knjaz Michajlo Repnin* (1938). Ten je komponován přímo na text básně A. K. Tolstého v azbuce. O tom, že Novák ruštinu dobře ovládal, svědčí jednak dopisy psané azbukou z totálního nasazení v Německu (1942–44) bratru Metodějovi, jednak do značné míry autentický popis Jana Nováka v románu Karla Ptáčníka *Ročník jedenadvacet*. S odstupem padesáti let Ptáčník odpověděl Novákovu životopisci Zdeňku Cupákovi takto: „Jedinou skutečností, kterou jsme si jisti, bylo to, že to byl talentovaný klavírista, [...] že byl přesvědčením komunista, že uměl rusky a že nás učil azbuce.“⁹ „Proto mě velmi překvapilo, když jsem se s ním pět let po válce znovu setkal, jak nenáviděl všechno sovětské – a taky skutečnost, že ihned po Únoru – prý! – vstoupil z protestu do lidové strany.“¹⁰

K dokreslení situace uveďme také stanovisko druhé strany, tedy Jana Nováka: „Že si mě vzal Ptáčník jako mustr v tom svém ročníku, za to nemůžu, taky to bylo trochu jinak. Že se znovu vydává, je znamení, že to má nahoře dobrý, on byl vždy šikovný.“¹¹

Nucené práce v německém Baumholderu, Rüsselsheimu a později Stockstadtu, Hamburku, Kasselu a Mohuči narušily jeho studium na brněnské konzervatoři. Zde od roku 1940 studoval klavír u Františka Schäfera, skladbu u Viléma Petrželky a dirigování u Bohumíra Lišky. Zřídka

⁸ Dopis Leopolda Škarka, představeného papežského ústavu na Velehradě, informující rodiče Jana Nováka o vyloučení jejich syna z ústavu (originál uložen v pozůstalosti Metoděje Nováka v Nové Říši). Cit. dle NACHMILNEROVÁ, *Jan Novák*, Příloha 2.

⁹ Dopis Karla Ptáčníka Zdeňku Cupákovi (31. 5. 1994). Uloženo v pozůstalosti Jana Nováka, Ústav hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (ÚHV FF MU).

¹⁰ Dopis Karla Ptáčníka Zdeňku Cupákovi (14. 2. 1994), ÚHV FF MU.

¹¹ Dopis Jana Nováka Evženu Zámečnickovi (9. 1. 1974). Cit. in HRABAL, František. *V kontextu tvorby*. Praha: Arbor vitae, 2006, s. 291.

frivolousness, which has shown itself this year in particular. And this also showed itself in his grades at school. He is completely absorbed by music and does not listen to reason. I have pointed out to him that there is no guarantee of making a living that way and that he will be facing poverty. It seems to me that he is suffering from some sort of delusions of grandeur, that he is going to turn out to be a virtuoso and a great composer. Try to talk him out of this so he will not regret it later. [...]”⁸

It is almost amazing how fittingly the grammar school headmaster managed to describe the features of Novák’s personality that would be borne out repeatedly in the future: frivolousness, pride, intransigence, a strong inclination for personal freedom and the right of self-determination, problems with accepting authority, a profound passion for music, and a sense of his own talent. Dated towards the end of Novák’s period of study in Velehrad are his early efforts at composing, often with a strong leaning towards Slavic or even Russian culture. We can undoubtedly attribute their existence to Slavic influences of his education at the time. When examining the collection of juvenilia from 1937–40, which Novák revised in 1945, we find compositions with titles like *Russian Motif*, *A Cossack Lullaby*, and the melodrama *Prince Mikhailo Repnin* (1938), composed directly to the text of a poem by A. K. Tolstoy written in the Cyrillic alphabet. The fact that Novák knew Russian well is shown in part by letters written in the Cyrillic alphabet from Nazi Germany (1942–44) to his brother Metoděj and also to a considerable degree by an authentic description of Jan Novák in Karel Ptáčník’s novel *Ročník jedenadvacet* (The Year Twenty-One). Fifty years later, Ptáčník responded to Novák’s biographer Zdeněk Cupák as follows: “All we know with certainty was that he was a talented pianist, [...] had Communist beliefs, knew Russian, and was teaching us the Cyrillic alphabet.”⁹ “So when I met him again five years after the war, I was greatly surprised by how much he hated all things Soviet – and also by the fact that right after the February Coup he – supposedly! – had joined the Czechoslovak People’s Party out of protest.”¹⁰

To clarify the situation, we should also include the viewpoint of the other party, i.e. Jan Novák: “I can’t help it if Ptáčník looked to me as a model among his peers; also, things were a bit different. The fact that he’s being published again is a sign that he has his head on straight; he was always clever.”¹¹

Forced labour in Germany, first in Baumholder and Rüsselsheim, then later Stockstadt, Hamburg, Kassel, and Mainz, interrupted his studies at the Brno Conservatoire, where from 1940 he studied piano under František Schäfer, composition under Vilém Petrželka, and conducting under Bohumír Liška. He seldom obtained

⁸ Letter from Leopold Škarek, headmaster of the Pontifical Institute in Velehrad, informing Jan Novák’s parents about their son’s expulsion from the school (the original is kept in Metoděj Novák’s estate in Nová Říše). Qtd. in NACHMILNEROVÁ, *Jan Novák* (2013), Appendix 2.

⁹ Letter from Karel Ptáčník to Zdeněk Cupák (31.5.1994). Jan Novák’s estate, Department of Musicology, Faculty of Arts – Masaryk University (ÚHV FF MU).

¹⁰ Letter from Karel Ptáčník to Zdeněk Cupák (14.2.1994). Jan Novák’s estate, ÚHV FF MU.

¹¹ Letter from Jan Novák to Evžen Zámečník, (9.1.1974). Qtd. in HRABAL, František. *V kontextu tvorby*. Praha: Arbor vitae, 2006, p. 291.

obdržel dovolenku, aby mohl složit zkoušky nutné k postupu do dalšího ročníku. Koncem roku 1944 uprchl z nucených prací a do konce války se skrýval u rodiny Novákových v Kostelním Vydří, kde studoval *Dobře temperovaný klavír* Johanna Sebastiana Bacha a provozoval s příbuznými komorní hudbu.

Novákův osobní vývoj se pozoruhodně překrývá s vnějšími politickými událostmi. Náhlé ukončení studia gymnázia znamenalo ztrátu finanční podpory ze strany rodičů (i když jen dočasnou) a přinutilo Jana najít si vlastní zdroj obživy v podobě korepetic.¹² Další ztrátu iluzí znamenalo totální nasazení v Německé říši a dále rok 1948, který definitivně obrátil Novákovu orientaci od slovanské tradice směrem ke klasické latinské kultuře.

Studium konzervatoře zakončil v roce 1946 *Smyčcovým kvartetem* a *Taneční suitou pro orchestr*, studium dirigování provedením *Serenády* Pavla Vejvanovského z r. 1691. Na absolventském večírku navázal důvěrný vztah se studentkou klavíru Eliškou Hanouskovou, která se o několik let později stala jeho manželkou.

Vzhledem k tomu, že brněnská pobočka pražské Akademie múzických umění (později přejmenovaná na Janáčkovu akademii múzických umění v Brně) byla založena až v září 1947, Novák ještě půl roku studoval u Pavla Bořkovce na AMU v Praze.¹³ Během letního semestru 1947 požádal o přestup, čemuž bylo 10. dubna 1947 vyhověno.¹⁴ Vrátil se do Brna, aby pokračoval ve studiu skladby u Viléma Petrželky, ovšem ne kvůli Petrželkovi, ale kvůli Elišce. Jak také zmiňuje v pozdější korespondenci s Eliškou z New Yorku, v Praze by žít nemohl.

Cesty k Bohuslavu Martinů

Tvůrčí dráhu Jana Nováka bychom mohli ve zkratce popsat jako zpracovávání vlivu Bohuslava Martinů (1890–1959).¹⁵ Od okamžiku, kdy jej mladý skladatel Novák na přelomu let 1947–1948 vnitřně přijal jako autoritu, se úvahy o vlastním stylu odehrávají v rovině srovnávání se svým učitelem, do roku 1959 v korespondenčních konzultacích s ním. Otázkou, která musí nutně zaznít, je, jaké cesty dovedly Nováka až k newyorskému studijnímu pobytu u Martinů.

¹² NACHMILNEROVÁ, Jan Novák, s. 29.

¹³ BUREŠOVÁ, Alena. *Pavel Bořkovec*. Olomouc: Votobia, 1994, s. 213. Burešová uvádí Nováka jako mimořádného žáka Bořkovce. Z dochovaných oficiálních dokumentů k Novákově studiu na AMU nevyplývá Novákovo zvláštní postavení mezi Bořkovcovými studenty.

¹⁴ Jan Novák, Osobní list Akademie múzických umění v Praze, archiv Akademie múzických umění Praha.

¹⁵ Srov. FLAŠAR, Martin. *Aus dem Schatten hervortreten – Bohuslav Martinu und Jan Novak*. *Österreichische Musikzeitschrift*. Wien: Musikwissenschaftlicher Verlag, 2009, roč. 64, č. 11–12, s. 46–49.